

Zbigniew Formella

Życie jako zadanie : Viktor Emil Frankl w setną rocznicę urodzin

Seminare. Poszukiwania naukowe 23, 385-401

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ZBIGNIEW FORMELLA SDB

ŻYCIE JAKO ZADANIE VIKTOR EMIL FRANKL W SETNĄ ROCZNICĘ URODZIN

Znalazłem sens mego życia w pomaganiu innym,
aby odkryli sens swojego własnego życia.

V.E. Frankl

1. WSTĘP

26 marca 2005 r. minęło sto lat od urodzin Viktora Emila Frankla (1905–1997). Jest on znany przede wszystkim jako twórca logoterapii, nazywanej przez niektórych psychologów „trzecim kierunkiem wiedeńskim”. Był lekarzem, psychologiem, psychoterapeutą, filozofem, człowiekiem głębokiej kultury, który doświadczył tragedii obozów koncentracyjnych. Obchodzona rocznica stała się okazją zorganizowania na całym świecie licznych sympozjów poświęconych jego osobie¹.

¹ Obchody Roku Frankla rozpoczęły się w Monachium, na *Katholische Akademie in Bayern*, 29 stycznia 2005 r. Sympozjum zatytułowanym *Wider den Sinnverlust! Zum 100. Geburtstag von Viktor E. Frankl*. Wśród innych ważniejszych inicjatyw tego roku należy wymienić: Meksyk, *Viktor Emil Frankl. Presencia quo acompaña*, Ciudad de México 11–13 marca; oraz *La trascendencia de la obra de Viktor Frankl en Iberoamérica. Puente de unión entre dos mundos*, Ciudad de México, 2–3 czerwca; Austria, *Der Wille zum Sinn*, Vienna, 1–3 kwietnia, oraz *Dem Sinn Leben geben*, Salzburg, 17–19 czerwca; Chile, *La psicoterapia del sentido de la vida en un mundo globalizado*, Universidad Austral de Chile 15–16 kwietnia; Węgry, *Az élet értelméről. Konferencia Viktor Frankl születésének századik évfordulója alkalmából*, Budapeszt, 16 kwietnia; Francja, *Congrès à l'occasion du 100 anniversaire de la naissance de Viktor Frankl*, Lyon, Villeurbanne, 16 kwietnia; Italia, *La sfida del significato. Viktor E. Frankl a 100 anni dalla nascita*, Università Pontificia Salesiana, Roma, 23 kwietnia; Rosja, *Проблема смысла в науках о человеке (посвящается 100-летию Виктора Франкла)*, Moskwa 19–21 maja; Stany Zjednoczone, *From homo sapiens to homo noeticus. The contemporary need for transcendence and hope*, Dallas, 22–25 czerwca; Argentyna, *Hacia una Latinoamérica con sentido. Salven al hombre*, Buenos Aires, 23–25 czerwca; Nigeria, *The Relevance of Logotherapy in Africa*, University of Ibadan, 20–23 września; Stany Zjednoczone,

V.E. Frankl urodził się 26 marca 1905 r. w Wiedniu, przy ulicy Czerningasse 6, w rodzinie żydowskiej. Matka, Elisa Lion, pochodziła z szlacheckiej rodziny z Pragi. Ojciec Gabriel Frankl, był dyrektorem w Ministerstwie Spraw Społecznych. Viktor przyszedł na świat jako drugi z trojga rodzeństwa². Podczas pierwszej wojny światowej rodzina Franklów doznała dużych trudności ekonomicznych, których doświadczały również dzieci. V. Frankl wspomina tamte czasy m.in. takim wydarzeniem: iż w czasie jednych z wakacji na wsi u dziadka ze strony ojca dzieci „chodziły po prośbie za chlebem, a czasami kradły kukurydzę z pobliskich pól”³. Podczas uczęszczania do gimnazjum interesował się filozofią natury, a zwłaszcza takimi autorami jak: Wilhelm Oswald czy Gustav Teodor Fechner. W 1923 r. zdał egzamin maturalny, napisał pracę na temat psychologii w myśli filozoficznej⁴, w której interesował się punktem widzenia Artura Schopenhauera. W tym też okresie nawiązał kontakty z Zygmuntem Freudem i jego psychoanalizą.

Życie i działalność V. Frankla, biorąc pod uwagę jego doświadczenia osobiste i rozwój jego myśli psychoterapeutycznej, możemy podzielić na cztery zasadnicze okresy. Każdy z nich ma swoją własną charakterystykę.

2. MŁODOŚĆ I TROSKA O MŁODZIEŻ

W pierwszym okresie Frankl jako młody student (1924–1930) należy do Towarzystwa Psychologii Indywidualnej Alfreda Adlera założonego w 1912 r. W ramach tej przynależności Frankl był w szczególny sposób zainteresowany kondycją ówczesnej młodzieży. Pragnął uczynić coś, aby pomóc młodym, mającym różnego rodzaju problemy życiowe. Pozbierał artykuły z prasy wiedeńskiej, w których była mowa o młodzieży uciekającej z domu, lub która popadła w konflikt z prawem, która usiłowała popełnić samobójstwo, lub też je popełniła. W młodym Franku zrodziło się pytanie nie tylko dlaczego młodzi tak postępują, ale i co można by uczynić, aby zapobiec powstawaniu tego typu sytuacji? Odpowiedzią było opublikowanie w 1926 r., w wieku zaledwie 21 lat, serii 4 artykułów⁵, w których

A search of meaning in life at every stage: honouring the Living Legacy of Viktor Frankl, University of Pennsylvania, Philadelphia, 30 października; Portugalia, *Centenario de Viktor Frankl*, Lisboa 4–5 listopada; Hiszpania, *La búsqueda de sentido en el siglo XXI*, Madrid, 11–13 listopada 2005 r.

² Najstarszy syn, Walter August, urodził się 26 lipca 1902 r., po Viktorze urodziła się jeszcze, 30 kwietnia 1909 r., Stella Józefina. Matka, Elsa Lion, urodziła się 8 lutego 1879 r. w Pradze, a ojciec Gabriel Frankl, 28 marca 1861 r. w Pohrlitz (Pohorelice) koło Südmähren (Austro-Węgry).

³ Por. V.E. Frankl, *La vita come compito. Appunti autobiografici*, Torino, SEI, 1997, s. 8.

⁴ Tytuł w oryginale brzmiał: *Psychologie des philosophischen Denkens*, por. A. Batthyany, K. Biller, E. Fizzotti (red.), *Viktor E. Frankl. Gesammelte Werke, Band I, ... trotzdem Ja zum Leben sagen Und ausgewählte Briefe 1945–1949*, Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar 2005, s. 25–26.

⁵ Były to następujące artykuły: *Über die Notwendigkeit der Schaffung von Jugendberatungsstellen*, „Zeitschrift für Kinderschutz, Familien – und Berufsfürsorge”, 18 (1926), nr 7, s. 130–132; *Schafft Jugendberatungsstellen*, „Die Mutter”, 2 (1926), nr 39, s. 8; *Gründet Jugendberatungsstellen*,

podkreślał konieczność tworzenia centrów konsultacyjnych dla młodzieży z trudnościami. Według propozycji Frankla powinny być to centra gwarantujące anonimowość, a także bezpłatne, bo skąd młodzież chcąc pozostać anonimowa ma wziąć pieniądze. Do tej pory istniały tego typu centra na terenie niektórych szkół. Jednak młodzież była tam w dużym stopniu poddawana kontroli, zwłaszcza ze strony nauczycieli. Frankl tymczasem uważał, że najlepszym rozwiązaniem będą ośrodki bezpłatne, prywatne, poza terenem szkolnym. W niecały rok później zostały otwarte w Wiedniu takie ośrodki konsultacyjne dla młodzieży, będące owocem współpracy z nauczycielami, lekarzami i kolegami Frankla⁶. Niektóre artykuły napisane przez niego w i po 1927 r. zawierają opisy działalności i skuteczności tych centrów⁷. Jest interesujące, iż w 1935 r., a więc 8 lat po otwarciu tych ośrodków, Frankl publikuje artykuł⁸, w którym podsumowuje niejako tę inicjatywę. Przedstawia w nim problemy młodzieży uczęszczającej do tych ośrodków, zwłaszcza te związane ze sferą seksualną, konfliktami rodzinnymi, trudnościami szkolnymi, ekonomicznymi i zaburzeniami osobowości⁹. Przede wszystkim podkreśla jednak ważność osobistego kontaktu, który pomógł młodzieży stawić czoło rzeczywistości i trudnościom, w których się znaleźli.

len, „Der Abend”, 12(1926), nr 2000, s. 7; *Über die Notwendigkeit individualpsychologischer Jugendberatung*, „Gemeinschaft”, 1 (1926), nr 8–9, s. 5–6.

⁶ Wśród pomagających Franklowi w tej inicjatywie zasługują na wyróżnienie psychologowie Charlotte Bühler i Erwin Wexberg, a także radca miejski Julius Tandler. Za przykładem Wiednia poszły również i inne miasta, które podjęły inicjatywę Frankla. Należały do nich: Zurych, Drezno, Chemnitz, Praga, Brünn, Teplitz–Schönau. Interesujący jest również fakt, iż w 1930 r. na terenie Wiednia po raz nie odnotowano żadnego przypadku samobójstwa wśród młodzieży szkolnej. Por. E. Fizzotti (red.), *Viktor E. Frankl. Le radici della Logoterapia. Scritti giovanili 1923–1942*, LAS, Roma 2000, s. 150.

⁷ Por. *Zur Frage der Jugendberatung. Eine Entgegnung*, „Die Bereitschaft”, 7 (1927), nr 5, s. 14, (opublikowany pod pseudonimem Lola Elberger); *Jugendberatung*, „Der Mensch im Alltag”, 1 (1927), nr 2, s. 5; *Was ist Jugendberatung*, „Der Mensch im Alltag”, 1 (1927), nr 3, s. 4–5; *Jugendberatung*, „Der Mensch im Alltag”, 1 (1927), nr 5–6, s. 4–5; *Jugendberatung*, „Der Tag”, 18 luty 1928, s. 4; *Jugend in Not*, „Arbeiter-Zeitung”, 22 lipiec 1928, s. 10; *Jugendberatung*, „Die Bereitschaft”, 8 (1928), nr 11–12, s. 21–22; *Jugendberatung*, „Blätter für Wohlfahrtswesen der Stadt Wien”, 27 (1928), nr 268, s. 193–194; *Die Wiener Jugendberatungsstellen*, „Lehrlingschutz, Jugend und Berufsfürsorge”, 5 (1928), nr 10, s. 20–21; *Was ist Jugendberatung?*, w: V.E. Frankl, Ch. Bühler, H. Kogener, H. Lukács (red.), *Jugendnot und Jugendberatung*, Selbstverlag, Wien 1929, s. 3–7; *Selbstmordprophylaxe und Jugendberatung*, „Münchener medizinische Wochenschrift”, 76 (1929), s. 1675–1675; *Typische „Fälle” aus der Jugendberatung*, „Zeitschrift für Kinderschutz, Familien und Berufsfürsorge”, 21 (1929), nr 11, s. 162; *Die Schulschlussaktion der Jugendberatung*, „Arbeiter-Zeitung”, 5 lipca 1931; *Wirtschaftskrise und Seelenleben vom Standpunkt des Jugendberaters*, „Sozialärztliche Rundschau”, 4 (1933), nr 3, s. 43–46; *Kinder als Ausreisser*, „Arbeitersonntag”, 15 kwietnia 1934.

⁸ *Aus der Praxis der Jugendberatung*, „Psychotherapeutische Praxis”, 7 (1935), s. 155–159.

⁹ Więcej na ten temat możemy znaleźć w opracowaniach V. Frankla zamieszczonych w: V.E. Frankl, V.E. Freiherr von Gebattel, J.H. Schultz (red.), *Handbuch der Neurosenlehre und Psychotherapie*, Urban & Schwarzenberg, München-Berlin, t. I–IV (1959), t. V (1961).

To byłby ten pierwszy okres, w którym uwidacznia się troska młodego Frankla o młodzież mającą problemy wychowawcze. Ciekawym podsumowaniem tej jego działalności w tamtym okresie jest stwierdzenie na ten temat E. Fizzottiego, przyjaciela i spadkobiercy idei V. Frankla w dziedzinie logoterapii. Podczas pobytu na Kongresie Logoterapii w Argentynie w 1998 r. (rok po śmierci V. Frankla), mając na uwadze ten pierwszy okres działalności Frankla, w swoim wystąpieniu E. Fizzotti określił go słowami: *un giovane don Bosco – ebreo viennese* (młody ksiądz Bosko – żyd wiedeński)¹⁰, gdyż wydawał się autorowi tego określenia bardzo bliski nie tylko ks. Bosko, ale i wszystkim, którzy w sposób szczególnie byli zaangażowani na rzecz pracy z młodzieżą znajdującą się w trudnościach.

3. POCZĄTEK KARIERY ZAWODOWEJ I ROZWÓJ WŁASNEJ MYŚLI PSYCHOLOGICZNEJ

Drugi okres biografii V. Frankla, biorąc pod uwagę rozwój jego myśli, to ten, który obejmuje lata trzydzieste XX wieku, aż do 1942 r.

W tym czasie zdobył wykształcenie w zakresie medycyny (1930), a następnie ukończył specjalizację w dziedzinie neurologii i psychiatrii (1936). Był to również okres jego intensywnej praktyki lekarskiej najpierw w Klinice Uniwersyteckiej w Wiedniu pod opieką prof. Otto Pötzla, a następnie w *Maria Theresien Schössl* pod kierunkiem prof. J. Gerstmana. W 1933 r. został przeniesiony do Kliniki Psychiatrycznej *Am Steinhof*, na przedmieściach Wiednia, gdzie spotkał się z ogromną liczbą przypadków nerwicy, obsesji i fobii, którymi zajął się osobiście.

Po aneksji Austrii przez Hitlera (12 marca 1938 r.), sytuacja zamieszkujących ją żydów uległa gwałtownemu pogorszeniu. Wielu z nich szukało możliwości wyjazdu za granicę kraju czy kontynentu. Także V. Frankl podejmował próby uzyskania wizy pozwalającej na wyjazd jemu i jego rodzinie, lecz na próżno. Zmuszony do pozostania, przyjmuje propozycję objęcia posady ordynatora oddziału neurologicznego *Rothschildspital* (1939–1942), zarezerwowanej wyłącznie dla pacjentów narodowości żydowskiej, ponieważ w ten sposób wydawało mu się, iż może zagwarantować poczucie bezpieczeństwa swojej rodzinie w sytuacji rozpoczętych deportacji do obozu koncentracyjnego. W tej klinice poza interwencjami terapeutycznymi w przypadkach samobójstw i prób samobójczych, których liczba znacznie wzrosła po zajęciu Wiednia przez hitlerowców, dokonuje również pierwszych eksperymentów w dziedzinie neurochirurgii. W tym samym czasie, ryzykując własne życie, V. Frankl przeciwstawia się w swojej praktyce lekarskiej

¹⁰ E. Fizzotti jest salezjaninem, profesorem psychologii religii na Papieskim Uniwersytecie Salezjańskim w Rzymie. Przez długie lata utrzymywał bliskie kontakty z V. Frankiem, uczestnicząc w jego wykładach, czy studiując problematykę logoterapii pod jego kierunkiem. Jako salezjanin porównał działalność młodego V. Frankla na rzecz młodzieży do działalności świętego Jana Bosko, założyciela salezjanów.

w tej klinice programowi eutanazji dla psychicznie chorych wprowadzonemu przez hitlerowców. Pomaga mu w tym czynnie Otto Pötl, który będąc antysemitą, sympatykiem NSDAP, zdecydował się czynnie pomagać Frankowi w wypełnianiu formularzy z fałszywymi diagnozami. Sam Frankl podkreśla, iż przy nieustannej inwigilacji gestapo, ciągłych kontrolach i patrzeniu na ręce, bez Pötla byłoby niemożliwe pomóc wielu żydom¹¹.

Niewiele dni przed przystąpieniem Stanów Zjednoczonych do drugiej wojny światowej, Frankl otrzymuje wizę do tego kraju. Nachodzą go jednak wątpliwości: wyjechać bowiem, oznaczałoby w takiej sytuacji pozostawić przeznaczaniu swoją rodzinę. Niezdolny do podjęcia decyzji samodzielnie, szuka jakiegoś „znaku z nieba” w wędrówce po mieście. Znajduje go gdy wraca do domu i dostrzega leżący na stole kawałek marmuru znaleziony przez ojca Viktora w ruinach synagogi, zniszczonej przez nazistów. Był to fragment z Tablicy Przykazań w języku hebrajskim, który nie pozostawiał wątpliwości: był na nim początek przykazania „Czcij ojca swego i matkę swoją, abyś długo żył na tej ziemi...” (Wj 20, 12). Decyzja została powzięta: pozostać przy swoich najbliższych i pozwolić na upływanie terminu ważności wizy¹². W tym też okresie poznał Tilly Grosser, pielęgniarkę pracującą w tej samej klinice, którą poślubił 17 grudnia 1941 r. Byli jedną z ostatnich par żydowskich, którym pozwolono na zawarcie małżeństwa.

W tym drugim okresie warte podkreślenia są zwłaszcza dwa aspekty jego działalności. Pierwszy aspekt ma wymiar kliniczny, praktyczny. Frankl opracowuje w tym okresie i stosuje w psychoterapii swoiste techniki. Na uwagę zasługuje tu zwłaszcza technika, która później zostanie dopracowana i określona jako *paradoxe intention*¹³, która była przede wszystkim wynikiem jego praktyki wśród

¹¹ Por. V.E. Frankl, *La vita come compito...*, s. 55.

¹² Por. M.H. Hall, *A conversation with Viktor Frankl of Vienna*, „Psychology Today”, 1 (1968), s. 56–63.

¹³ Frankl twierdzi, iż używał tej metody, począwszy już od 1929 r., mimo że po raz pierwszy pisał o niej w 1939 r. Kolejno dopracowywał tę metodę w latach 1953–1960. Zainteresowanych odsyła się tutaj do jego następujących opracowań autora: *Zur medikamentösen Unterstützung der Psychotherapie bei Neurosen*, „Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie”, 43 (1939), s. 26–31; *Angst und Zwang. Zur Kenntnis pathogener Reaktionsmuster*, „Acta Psychoterapeutica”, 1 (1953), s. 111–120; *Paradoxe Intention*, „Zeitschrift für Psychotherapie und medizinische Psychologie”, 6 (1956), s. 189–198; *Reaktive Neurosen*, tamże, s. 137–152; *Theorie und Therapie der Neurosen*, Urban & Schwarzenberg, Wien 1956; *Beyond self-actualization and self-expression*, „Journal of Existential Psychiatry”, 1 (1960), s. 5–20; *Paradoxical intention: A logotherapeutic technique*, „American Journal of Psychotherapy”, 14 (1960), s. 520–535; *Logotherapy and existential analysis: A review*, „American Journal of Psychotherapy”, 20 (1966), s. 252–260; *Paradoxical intention and dereflection*, „Psychotherapy: Theory, research and Practice”, 12 (1975), nr 3, s. 226–237; *Paradoxical intention and dereflection. Two logotherapeutic techniques*, w: S. Arietki, G. Chrzanowski (red.), *New Dimensions in psychiatry: A world view*, John Wiley & Sons, New York 1975, s. 305–326; *Paradoxical intention*, w: G.R. Weeks (red.), *Promoting change through paradoxical therapy*, Brunner/Mazel, Philadelphia 1991, s. 99–110; *The first published cases of paradoxical intention*, „International Forum for logotherapy” 15 (1992), nr 1, s. 2–6.

pacjentów, a dopiero później namysłu teoretycznego. Są to lata, w których rozpoczyna on stosowanie tej techniki paradoksu, czyli w ogromnym uproszczeniu życzenia sobie, aby nastąpiło to, czego się najbardziej obawiamy. W swojej analizie stanu egzystencjalnego osoby ludzkiej, a zwłaszcza jej momentu aktualnego, przekonał się osobiście, iż tym, co najważniejsze w tych działaniach nie jest jednak sama technika, lecz głębokie relacje międzyludzkie. Człowiek nie jest odbiorcą działań mechanicznych ze strony lekarza, lecz przede wszystkim osobą w relacji międzyludzkiej. Ten wymiar jest najważniejszy i w nim zawierają się wszelkie działania, nie wyłączając konkretnych technik. To jest pierwszy aspekt tego okresu.

Drugi z kolei aspekt to refleksja bazująca na wartościach, która stopniowo dopracowywana w późniejszych pismach, kładzie podstawy teoretyczne pod jego sposób podejścia do relacji psychoterapeutycznej pomiędzy terapeutą a pacjentem. Jest ona przede wszystkim wynikiem jego osobistych doświadczeń z kontaktów z ogromną rzeszą pacjentów. Istotnym elementem w jej opracowywaniu był jego kontakt z niektórymi autorami szczególnie znaczącymi w środowisku medycznym, psychiatrycznym i filozoficznym. W latach 1938–1939 publikuje dwa artykuły¹⁴, w których podejmuje problematykę duchową w psychoterapii. Oczywiście kiedy mówi o problematyce duchowej nie odnosi się wprost do problematyki religijnej, lecz kieruje uwagę ku wartościom uniwersalnym człowieka jako osoby. Ten artykuł z 1938 r. po raz pierwszy mówi również o *logoterapii*, używając tego określenia w sensie zintegrowania terapii z pomocą osobie w odnalezieniu jej *logos* życiowego, sensu życia. Podobnie po raz pierwszy mówi w tym artykule o *analizie egzystencjalnej*, w tym wypadku przeciwstawiając ją tradycyjnej psychoanalizie. Podstawowym zadaniem psychoanalizy jest odkrywać procesy nieświadome, które są związane przede wszystkim z doświadczeniami z przeszłości, depresjami, przeżyciami traumatycznymi, a mają one negatywny wpływ na aktualny stan człowieka. Mówi się tu o pewnym rodzaju psychologii głębi. Istotne jest natomiast, według V. Frankla, aby odwoływać się do swoistej „psychologii wysokości”, która orientuje się na wartości i na samą osobę. Nie wyklucza ona przeszłości, lecz dokonuje jej zintegrowania ze stanem aktualnym i spojrzeniem na przyszłość. Rozpatrywanie przeżyć osoby poprzez wypunktowanie, wyodrębnienie podstawowych wartości ukierunkowuje tę osobę w stronę ideałów, zadań, obowiązków, do których osoba ma prawo.

W 1939 r. publikuje artykuł o głębokim wymiarze filozoficznym¹⁵, w którym uwidacznia podstawy filozoficzne leżące u podstaw psychoterapii. Mówi się tu o psychoterapii o ludzkim obliczu, to znaczy takiej, która pomaga pacjentowi nie

¹⁴ Pierwszy z tych artykułów to: *Zur geistigen Problematik der Psychotherapie*, „Zentralblatt für Psychotherapie und ihre Grenzgebiete”, 10 (1938), s. 33–45.

¹⁵ *Philosophie und Psychotherapie. Zur Grundlegung einer Existenzanalyse*, „Schweizerische medizinische Wochenschrift”, 69 (1939), s. 707–709.

tylko w odkryciu traumy przeszłości i śladów, które ta pozostawiła, ale umożliwia również dostrzeżenie możliwości, zasobów energii znajdujących się w osobie, które mają potrzebę bycia rozpoznanymi, odkrytymi. Ma to pomóc tej osobie nie zamykać się w sobie w formie redukcjonistycznej wewnątrz tego tylko, co wydarzyło się w przeszłości, ale patrzeć przede wszystkim w przyszłość.

Ten drugi okres w życiu V. Frankla wydaje się tym, który z punktu widzenia klinicznego i filozoficznego nadał wyraźnego oblicza dalszemu rozwojowi myśli i pozwolił na przyjęcie określonych postaw w nadchodzących ciężkich chwilach w jego życiu. Było to możliwe się między innymi dzięki lekturze myśli filozoficznej Maxa Schelera¹⁶, Karla Jaspersa i Martina Heideggera, którzy to podkreślali między innymi podstawową rolę relacji w kontaktach międzyludzkich. Najbliższe lata jego życia pokazały jak ważną rolę odgrywają relacje z drugim człowiekiem i samym sobą, zwłaszcza w sytuacjach krytycznych.

4. KOSZMAR WOJNY OSOBISTĄ TRAGEDIĄ

Trzeci etap życia V. Frankla to okres, który zawiera w sobie największe doświadczenia i tragedie osobiste, czyli od 1942 do 1945 r. W tych trzech latach Frankl przebywa w czterech hitlerowskich obozach koncentracyjnych. Dziewięć miesięcy po ślubie, we wrześniu 1942 r. Frankl wraz z żoną i rodzicami zostaje deportowany do obozu w Theresienstadt¹⁷, gdzie 13 lutego 1943 r. w wieku 82 lat zmarł jego ojciec. W 1944 r. został przewieziony do Auschwitz. Towarzyszyła mu w tej „wędrowce” żona Tilly (śląd po niej zaginął w obozie Bergen-Belsen). Zaraz po przyjeździe został zmuszony do porzucenia manuskryptu swojej książki *Ärztliche Seelsorge*, zaszytego w poszewce ubrania. 23 października 1944 r. w komorze gazowej w Auschwitz zginęła jego matka. On sam po krótkim pobycie w tym obozie (gdzie otrzymał numer 119104), został przeniesiony do obozu Kaufering III, a potem do Türkheim, z którego został wyzwolony 27 kwietnia 1945 r.¹⁸

Po powrocie do Wiednia, spotkał tam swojego profesora i kolegę Otto Pötzla, który nie był już dyrektorem Uniwersyteckiej Kliniki Psychiatrycznej ze względu na swoje sympatie narodowosocjalistyczne w przeszłości. Ten, widząc

¹⁶ W sposób szczególny dotyczy to książki Maxa Schelera zatytułowanej *Der Formalismus In der Ethik und die materiale Wertethik*.

¹⁷ Wcześniej został wywieziony do Auschwitz jego brat Walter (który zginął w tym obozie) z żoną Elsą. Tylko siostra Viktora, Stella, zdołała wyjechać do Australii przed deportacją.

¹⁸ O losach obozowych V. Frankla możemy przeczytać w jego książce, którą napisał po potwierdzeniu się wieści o śmierci jego ojca, brata i żony, w grudniu 1945 r.: *Ein Psycholog erlebt das Konzentrationslager*, wydanej w Polsce pod tytułem: V.E. Frankl, *Psycholog w obozie koncentracyjnym*, PAX, Warszawa 1962. Pozycja ta jest chyba najślawniejszą jego książką. W samych tylko Stanach Zjednoczonych jej wydanie pod tytułem *Man's Search for Meaning*, zostało sprzedane w ponad 9 mln egzemplarzy.

tragiczny stan psychiczny swojego ucznia i przyjaciela, zwłaszcza po otrzymaniu potwierdzenia o śmierci żony, zachęca go do podpisania pustego formularza, który potem zamienia się w podanie o stanowisko dyrektora jednego z wydziałów Polikliniki Neurologii w Wiedniu, którą to posadę Frankl otrzymał i pracował tam przez następne przez 25 lat. Następca Pötzla na stanowisku dyrektora Kliniki, Otto Kauders, namawia V. Frankla do dokonania ostatecznej redakcji książki *Ärztliche Seelsorge*¹⁹, która staje się punktem zwrotnym w jego „powrocie do życia”.

W tym okresie widzimy go potwierdzającego poprzez osobiste doświadczenia, ale także poprzez doświadczenia kolegów – współwięźniów, swoje wcześniejsze intuicje na temat głębi ludzkiego wnętrza i autotranscendencji człowieka. Sam Frankl jest dowodem na to, iż człowiek jest w stanie przeżyć fizycznie i psychicznie nawet w najgorszych sytuacjach, np. takich jak obóz koncentracyjny. Warunkiem jest świadomość posiadania przynajmniej jednej wielkiej wartości, dla której warto wszystko przetrzymać. Oczywiście nie oznacza to, że cele do zrealizowania pozwolą na wyeliminowanie przeszkód lub na zmianę warunków więzionego w obozie. Sytuacja ta porównywana jest do sytuacji chorego na nowotwór złośliwy. Najczęściej niewielki jest wpływ na przebieg choroby i ewentualne uzdrowienie, patrząc z pozycji samego chorego. Jeżeli nie może być zmieniony stan, w którym znajduje się chory, to z pewnością możliwa jest zmiana postawy, jaką się przyjmuje w tym stanie. Chodzi o to, aby nie postrzegać siebie samego jako ofiary, ale podkreślać, że mimo wszystko także i w tych warunkach ekstremalnych (obóz koncentracyjny) człowiek zachowuje swoją godność, swoją zdolność do walki. Ten aspekt ma również wymiar terapeutyczny. Frankl podczas tych 3 lat przeżytych w obozach hitlerowskich miał wyjątkową możliwość zweryfikowania osobiście siły terapii zorientowanej na wartości, na zadania, które oczekują człowieka w przyszłości. Ich obecność pomaga człowiekowi przyjąć godną postawę wobec sytuacji, w której może czuć się on ofiarą, zwłaszcza niezawinioną.

Człowiek stający się ofiarą nie uniknie rozwiązania dylematu dotyczącego przyjęcia przez niego określonej postawy wobec tego faktu. Co zrobić w takiej sytuacji? Skryć się w jakimś kącie? Przeczekać? Żalić się? Rozdrapywać doznane rany? Taka postawa oczywiście zamknie mnie w sobie jeszcze bardziej. W momencie, w którym jestem świadomy, że te warunki nie mogą zostać przeze mnie zmienione, ale mam jakieś wartości, ideały, mam jakieś cele do osiągnięcia w przyszłości, to pozwoli mi nie tylko być bardziej dynamicznym, ale nawet może mi pozwolić na zmianę części sytuacji, w której się znajduję. Być może nie będę

¹⁹ Książka została wydana w 1946 r. i tylko w tym roku doczekała się aż trzech wznowień. Frankl otrzymał również za tę książkę stopień doktora habilitowanego. Znaczący jest początek tej książki, zaczynającej się od wersetu biblijnego: *Którzy we łzach sieją, żąć będą w radości* (Ps 126, 6). Frankl chciał powiedzieć w tej formie, iż po cierpieniach obozowych, dostąpił radości ukończenia swojego dzieła, wydawało się utraconego bezpowrotnie w Auschwitz. Jest to potwierdzenie prawdy, iż pomimo wszystko Bóg nie opuszcza *homo patiens*, por. R. Nurmela, *Die innere Freiheit. Das jüdische Element bei Viktor E. Frankl*, Peter Lang, Frankfurt a M., 2001.

mógł zmienić warunków zewnętrznych, ale może znaleźć w ten sposób jakiś rodzaj odtrutki. To pomoże mi na zmianę postaw wewnętrznych, które w rzeczywistości są najważniejsze.

Ten trzeci okres w życiu V. Frankla jest bardzo istotny. W tym miejscu należy podkreślić to, co on sam mówił wielokrotnie, iż nie odkrył on logoterapii podczas pobytu w obozach koncentracyjnych, jak chcą tego niektórzy. Miał on tam „tylko” możliwość weryfikacji w sposób „doświadczalny” wartości logoterapii opisaną już wcześniej w swoich dziełach. Później, na podstawie tych przeżyć osobistych, dopracował ją w swoich publikacjach napisanych po zakończeniu wojny²⁰.

Oczywiście w tym trzecim okresie są także i inne ważne elementy do podkreślenia. Jednym z nich jest koncepcja odpowiedzialności indywidualnej, do której powróci jeszcze wielokrotnie w latach późniejszych. Było rzeczą bardzo łatwą w tamtym okresie prześladowań i deportacji mówić przede wszystkim o odpowiedzialności wspólnotowej, obarczając winą za to wszystko, co miało miejsce, naród niemiecki. Problem ten był szczególnie aktualny po zakończeniu działań wojennych. Wśród wielu zaczęło niestety dominować pragnienie wyrównania krzywd, często przechodzące w zemstę. Bardzo łatwo było wówczas o uproszczenia i uogólnienia.

Bardzo interesujący jest fakt, iż po śmierci V. Frankla w 1997 r. gazety austriackie i niemieckie, mówiąc o jego osobie, podkreślały przede wszystkim, iż sprzeciwiał się on, jako jeden z pierwszych, tzw. „odpowiedzialności zbiorowej”, przeciwstawiając jej koncepcję odpowiedzialności indywidualnej. Inny aspekt tego problemu, który podkreślał sam Frankl, jako owoc doświadczenia obozowego, to odpowiedzialność poszczególnej jednostki za to, co czyni, niezależnie od swojej przynależności rasowej, narodowej, wykonywanej profesji, wyznawanej religii. Jeden z bardziej wzruszających i bogatych fragmentów jego wspomnień to ten, kiedy opowiada o swoich przeżyciach w sposób osobisty, używając zwrotów: „ja to widziałem”, „doświadczyliśmy tego osobiście”, „widzieliśmy na własne oczy, do czego zdolny jest człowiek”²¹. Człowiek był zdolny wybudować krematoria, w których palił ludzi, ale w tym samym czasie człowiek był zdolny wchodzić do tych krematoriów z podniesioną głową recytując *Schema Izrael*, żydowską modlitwę o śmierć, lub *Ojciec nasz*²².

Ważne jest być świadomym tego, co się wokół mnie dzieje. Dotyczyło to także warunków w obozach koncentracyjnych. Z drugiej strony trzeba mieć poczucie własnej godności. Być świadomym zagrożenia i czającej się śmierci, ale nie tracić przez to swojej godności, nie upokarzać się ze strachu. Mieć odwagę nawet w sytuacjach, w których nie ma się wpływu na bieg wydarzeń. W jednym

²⁰ Por. V.E. Frankl, *La vita come compito...*, s. 76; Por. także: E. Fizzotti, *Carissima Stella... tuo Viktor. Profilo psicologico di Frankl in alcune lettere inedite del dopoguerra*, „Ricerca di senso”, 3 (2005), s. 323, przypis 4.

²¹ Por. V.E. Frankl, *Psycholog w obozie koncentracyjnym*, PAX, Warszawa 1962.

²² Por. V.E. Frankl, *In memoriam*, „Wiener klinische Wochenschrift”, 61 (1949), s. 226.

ze swoich dzieł V. Frankl odnosi się w tym kontekście także do Maksymiliana Kolbego²³, który jest dla niego przykładem człowieka, który nawet jeżeli teoretycznie mógłby zachować swoje życie, uczynił z niego ofiarę, aby zachować życie innego. W ten sposób potwierdza się wyznawana przez niego teza, iż życie warte jest tyle, na ile czyni się z niego dar na rzecz innych.

Istotna dla Frankla była świadomość i przekonanie osobiste każdego o własnym sensie życia. Mam przed sobą zadanie do zrealizowania, które staje się dla mnie w pewnym sensie celem życia, żyję nadzieją możliwości zrealizowania tego celu. W tym samym czasie moje życie nie jest celem samym w sobie. Nie postrzegam swojego życia jako możliwość osiągnięcia przyjemności lub sukcesu, ale postrzegam je jako możliwość dawania siebie innym. W tym widzę sens mojego życia. Jednocześnie darem z mojej strony jest nie tylko samo życie, ale również staje się nim cierpienie, ofiara, praca, moje działanie, doświadczenia, wszystko to, co osoba może przeżywać w wymiarze daru wobec drugiej osoby. To jest głęboki sens, który staje się wartością.

5. „POWRÓT DO ŻYCIA” OSOBISTEGO I ZAWODOWEGO

Pod koniec 1945 r. rozpoczyna się czwarty etap w życiu V. Frankla. Jest to okres jego pełnego zaangażowania się w działalność zawodową i naukową. Po pokonaniu osobistego kryzysu, z początkiem 1946 r. poświęcił się całkowicie działalności zawodowej, pisarskiej oraz wykładom uniwersyteckim i konferencjom, które głosił po całym świecie. Ważnym momentem osobistym w jego życiu było małżeństwo z Eleonore Katharina Schwindt, zawarte 18 lipca 1947 r. Elly, tak nazywał swoją drugą żonę, stała się dla niego prawdziwą towarzyszką życia osobistego i naukowego.

W Poliklinice Neurologii w Wiedniu (1946–1971) jako lekarz pracował przez 25 lat, gdzie miał osobisty kontakt z pacjentami i współpracownikami. Pozwalało mu to przede wszystkim na weryfikację głoszonych idei w dziedzinie psychoterapii. Sam też ciągle się dokształcał, czego wynikiem było między innymi uzyskanie habilitacji w dziedzinie neurologii i psychiatrii (1948), oraz doktoratu z filozofii, na podstawie rozprawy zatytułowanej: *Der unbewußte Gott. Psychotherapie und Religion* (1948).

Jako pisarz dokonał w tym czasie rzeczy niezwykłych. Tylko w latach 1946–1949 napisał 8 książek. Większość z nich została wkrótce przetłumaczona na inne języki: *Ärztliche Seelsorge* (1946), *Ein Psycholog erlebt das Konzentrationslager*

²³ Por. E. Romeo, *Una vita alla ricerca di senso*, w: E. Fizzotti, A. Gismondi (red.), *Giovani, vuoto esistenziale e ricerca di senso. La sfida della logoterapia*, LAS, Roma 1998, s. 116; Por. także: V.E. Frankl, *Dem Leben Sinn geben*, (Ein TV-Film von Rose Kern und Petrus van der Let. Verlag Styria, Abteilung Audiovision, Schönaugasse 64, A-8010 Graz), w: http://logotherapy.univie.ac.at/d/bibD_film.htm (27 X 2005).

(1946), ... *trotzdem Ja zum Leben sagen. Drei Vorträge* (1946), *Die Psychotherapie in der Praxis. Eine kasuistische Einführung für Ärzte* (1947), *Zeit und Verantwortung* (1947), *Die Existenzanalyse und die Probleme der Zeit* (1947), *Der unbewusste Gott* (1948), *Der unbedingte Mensch* (1949)²⁴. Było to wielkie dokonanie jak na czasy powojenne, biorąc pod uwagę warunki, w jakich żył i pracował. W mieszkaniu, w którym przebywał zaraz po wojnie, było zameldowanych 18 osób (7–8 rodzin). Dla niego przeznaczone było tylko jedno małe pomieszczenie, w którym nie było nawet krzesła. Oczywiście w jego dokonaniach naukowych pomagała mu niestrudzenie jego druga żona, Elly Frankl, przepisując i porządkując jego notatki i zapiski.

Jako owoc wykładów prowadzonych na Uniwersytecie Wiedeńskim powstała książka *Homo patiens. Versuch einer Pathodizee* (1950)²⁵, w której zostaje opisana, z punktu widzenia logoterapii, sytuacja człowieka cierpiącego. Fundamenty antropologiczne logoterapii opisuje Frankl w swojej kolejnej książce: *Logos und Existenz. Drei Vorträge* (1951)²⁶. Kolejna pozycja zatytułowana: *Die Psychotherapie im Alltag. Sieben Radiovorträge* (1952)²⁷, powstała przy współpracy Otto Pötzla, jest pracą o naturze psychofizjologicznej na temat kondycji psychicznej podczas przeżywania kryzysu. Inne ważniejsze jego książki to: *Pathologie des Zeitgeistes. Rundfunkvorträge über Seelenheilkunde* (1955)²⁸; *The Doctor and the Soul. From Psychotherapy to Logotherapy* (1955)²⁹; *Theorie und Therapie der Neurosen* (1956)³⁰; *Das Menschenbild der Seelenheilkunde. Drei Vorlesungen zur Kritik des dynamischen Psychologismus* (1959)³¹; *From Death-Camp to Existentialism. A Psychiatrist's Path to a New Therapy* (1959)³²; *Man's Search for*

²⁴ V.E. Frankl, *Ärztliche Seelsorge. Grundlagen der Logotherapie und Existenzanalyse*, Franz Deuticke, Wien 1946; *Ein Psycholog erlebt das Konzentrationslager*, Verlag für Jugend und Volk, Wien 1946; ... *trotzdem Ja zum Leben sagen. Drei Vorträge*, Franz Deuticke, Wien 1946; *Die Existenzanalyse und die Probleme der Zeit*, Amandus-Verlag, Wien 1947; *Zeit und Verantwortung*, Franz Deuticke, Wien 1947; *Die Psychotherapie in der Praxis. Eine kasuistische Einführung für Ärzte*, Franz Deuticke, Wien 1947; *Der unbewusste Gott. Psychotherapie und Religion*, Kösel-Verlag, München 1948; *Der unbedingte Mensch. Metaklinische Vorlesungen*, Franz Deuticke, Wien 1949.

²⁵ V.E. Frankl, *Homo patiens. Versuch einer Pathodizee*, Franz Deuticke, Wien 1950.

²⁶ V.E. Frankl, *Logos und Existenz. Drei Vorträge*, Amandus-Verlag, Wien 1951.

²⁷ V.E. Frankl, *Die Psychotherapie im Alltag. Sieben Radiovorträge*, Psyche, Berlin-Zehlendorf 1952.

²⁸ V.E. Frankl, *Pathologie des Zeitgeistes. Rundfunkvorträge über Seelenheilkunde*, Franz Deuticke, Wien 1955.

²⁹ V.E. Frankl, *The Doctor and the Soul. From Psychotherapy to Logotherapy*, Alfred A. Knopf, New York and Souvenir Press, London 1955.

³⁰ V.E. Frankl, *Theorie und Therapie der Neurosen. Einführung in Logotherapie und Existenzanalyse*, Ernst Reinhardt, München-Basel 1956.

³¹ V.E. Frankl, *Das Menschenbild der Seelenheilkunde. Drei Vorlesungen zur Kritik des dynamischen Psychologismus*, Hippokrates-Verlag, Stuttgart 1959.

³² V.E. Frankl, *From Death-Camp to Existentialism. A Psychiatrist's Path to a New Therapy*, Beacon Press, Boston 1959.

Meaning. An Introduction to Logotherapy (1963)³³; *The Will to Meaning: Foundations and Applications of Logotherapy* (1969)³⁴; *Psychotherapie für den Alltag. Rundfunkvorträge über Seelenheilkunde*, (1971)³⁵; *Der Wille zum Sinn. Ausgewählte Vorträge über Logotherapie* (1972)³⁶; *Der Mensch auf der Suche nach Sinn. Zur Rehumanisierung der Psychotherapie* (1972)³⁷; *Der leidende Mensch. Anthropologische Grundlagen der Psychotherapie* (1975)³⁸; *Der Mensch vor der Frage nach dem Sinn. Eine Auswahl aus dem Gesamtwerk* (1979)³⁹; *Die Sinnfrage in der Psychotherapie* (1981)⁴⁰; *Logotherapie und Existenzanalyse. Texte aus fünf Jahrzehnten* (1987)⁴¹; *Was nicht in meinen Büchern steht* (1995)⁴². Każda z tych wymienionych pozycji ma swoją historię powstania i jest istotna nie tylko z punktu widzenia naukowego, ale też zawiera w sobie duży ładunek emocjonalny, wynikający z osobistych doświadczeń autora.

Trzeci jego nurt w tym okresie to działalność międzynarodowa. Rozpoczął ją od wykładów i konferencji w 1954 r. na uniwersytetach w Holandii, Londynie i Buenos Aires. W 1961 r. na zaproszenie Gordona Allporta przeprowadził szereg wykładów na temat teorii i praktyki logoterapeutycznej na Uniwersytecie Harvardzkim w Stanach Zjednoczonych. Prowadził ponadto wykłady na *Southern Methodist University* w Dallas (1966) i w *Duquesne University* w Pittsburghu (1972). Dzięki niemu w 1970 r. w San Diego w Kalifornii na *United States International University* została powołana pierwsza Katedra Logoterapii i pierwszy Instytut Logoterapii na świecie. W tym samym też roku (1970) V. Frankl zostaje uhonorowany pierwszym z wielu tytułów *doktora honoris causa* przyznanego mu przez *Loyola University* w Chicago⁴³. Wśród różnego typu wyróżnień otrzymał

³³ V.E. Frankl, *Man's Search for Meaning. An Introduction to Logotherapy*, Beacon Press, Boston 1963.

³⁴ V.E. Frankl, *The Will to Meaning: Foundations and Applications of Logotherapy*, The World Publishing Company, New York and Cleveland 1969.

³⁵ V.E. Frankl, *Psychotherapie für den Alltag. Rundfunkvorträge über Seelenheilkunde*, Herder, Freiburg im Breisgau 1971.

³⁶ V.E. Frankl, *Der Wille zum Sinn. Ausgewählte Vorträge über Logotherapie*, Hans Huber, Bern–Stuttgart–Wien 1972.

³⁷ V.E. Frankl, *Der Mensch auf der Suche nach Sinn. Zur Rehumanisierung der Psychotherapie*, Herder, Freiburg im Breisgau 1972.

³⁸ V.E. Frankl, *Der leidende Mensch. Anthropologische Grundlagen der Psychotherapie*, Hans Huber, Bern 1975.

³⁹ V.E. Frankl, *Der Mensch vor der Frage nach dem Sinn. Eine Auswahl aus dem Gesamtwerk*, Vorwort von Konrad Lorenz, München 1979.

⁴⁰ V.E. Frankl, *Die Sinnfrage in der Psychotherapie*, Vorwort von Franz Kreuzer, München 1981.

⁴¹ V.E. Frankl, *Logotherapie und Existenzanalyse. Texte aus fünf Jahrzehnte*, Piper, München 1987.

⁴² V.E. Frankl, *Was nicht in meinen Büchern steht*, München 1995.

⁴³ V. Frankl otrzymał w sumie 29 tytułów *doctora honoris casua*. Przyznały mu je następujące uniwersytety: *Loyola University*, Chicago (1970); *Edgecliffe College*, Cincinnati (1970); *Rockford College*, Illinois (1972); *Mount Mary College*, Wisconsin (1984); *Universidade do Rio Grande do*

również 16 maja 1997 r. medal *Medicus Magnus* ze złotą gwiazdą za „służbę na rzecz ludzkości” od Polskiej Akademii Medycznej⁴⁴.

V. Frankl w swojej autobiografii wspomina o niezwykle wzruszającym momencie w swoim życiu, jakim była jego audyencja u papieża Pawła VI w 1970 r. Papież pozdrowił Frankla i jego żonę w języku niemieckim, a następnie, kontynuując w języku włoskim, docenił znaczenie logoterapii dla Kościoła katolickiego i dla całej ludzkości. Przy pożegnaniu, jeszcze raz przeszedł na język niemiecki i prosił Frankla, który już odchodził: „Bardzo proszę, módl się za mnie”⁴⁵. Wszyscy, którzy znają dzieje V. Frankla i jego dzieła nie mają żadnej wątpliwości, iż był on człowiekiem głęboko religijnym. Oczywiście trudno by go było zaszukować do jakiegokolwiek kategorii religijności. Także i w tym był oryginalny, to znaczy był sobą.

Viktor Emil Frankl zmarł 2 września 1997 r. Bezpośrednią przyczyną zgonu była niewydolność serca, chociaż chorował już od pewnego czasu. Jego pogrzeb w gronie rodziny i przyjaciół odbył się następnego dnia w sektorze hebrajskim cmentarza Zentralfriedhof w Wiedniu (wejście 11, grupa 76b, rząd 23, nr 27).

6. ZAKOŃCZENIE

Te cztery wyszczególnione wyżej okresy w życiu V. Frankla mają pewien wspólny punkt odniesienia, mianownik, który je łączy, myśl, która się przez nie przewija. Godny uwagi jest tu fakt, iż Frankl już od młodych lat był pasjonatem gór. Oznacza to, że nie tylko z upodobaniem uprawiał wędrówki po górach, ale uwielbiał także górskie wspinaczki z pewnym znamieniem ryzyka. Pomaga to zrozumieć jego zamiłowanie do podejmowania ryzyka, do stawiania czoła wyzwaniom, z którego to zaczerpnął swoje podejście do życia jako wyzwania, jako zadania do zrealizowania. Fakt, iż w wieku 67 lat ukończył kurs pilotażu w Kalifornii i

Sul, Brazil (1984); Universidad Andres Bello, Caracas (1984); University of South Africa (1984); Universidad del Salvador, Buenos Aires (1985); Universidad Catolica Argentina, Buenos Aires (1985); Universidad de Buenos Aires (1985); Universidad Francisco Marroquin, Guatemala (1985); Universität Wien (1986); Universidad Nacional de Cuyo, Argentina (1986); Universidad Nacional de Entre Rios, Argentina (1986); Universidad Nacional de San Luis, Argentina (1986); Universidad del Aconcagua, Argentina (1986); Universidade de Brasilia (1988); Universität Haifa, Israel (1988); Internationale Akademie für Philosophie in Liechtenstein (1989); Universität Kopenhagen (1989); Universität Pretoria, Südafrika (1990); Universidad Gabriela Mistral, Santiago de Chile (1991); University of Santa Clara, Kalifornien (1991); Universität Ljubljana, Slowenien (1992); Universität Prag, Tschechien (1994); Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polen (1994); Universität Salzburg (1994); Semmelweis-Universität, Budapest (1996); Ohio State University, Columbus (1997).

⁴⁴ W tym czasie V. Frankl był poważnie chory i nie mógł osobiście odebrać tego wyróżnienia. W zastępstwie uczyniła to jego wnuczka Katharina Veselly-Ratheiser. W tym samym dniu tytuł ten otrzymał także Christian Barnard z RPA, który w 1967 r. dokonał pierwszego w historii przeszczepu serca.

⁴⁵ Por. V.E. Frankl, *La vita come compito...*, s. 89–90.

zdołał patent pilota samolotu (1972) oznacza, iż nie było w nim postawy zachowawczej, strachu przed nowymi wyzwaniem. Jest również jednym z wielu świadectw mówiących o jego silnej konstrukcji osobowości, którą w sobie budował.

Charakteryzował się swoistym dynamizmem wewnętrznym, który pozwalał mu na podejmowania ryzyka życiowego, stawiania czoła trudnościom i przeszkodom życiowym.

Nie jest nam obca z pewnością ideologia hitlerowska, która zakładała, iż życie to nic innego jak tylko *Blut und Boden* (krew i ziemia). Ludzie kierujący się tą ideologią byli zdolni prześladować i niszczyć innych za ich przynależność religijną, partyjną, społeczną lub wyznawanie innego systemu ekonomiczno-społecznego, a nawet za orientację seksualną. Sam fakt dostrzegania wartości człowieka jako osoby, ponad jakimkolwiek podziałem bez względu na przynależność do jakiejś religii, rasy, narodu, ugrupowania politycznego, był w czasach hitlerowskich i po zakończeniu wojny aktem wielkiej odwagi. Fakt deklarowania przez Frankla zaraz po zakończeniu wojny, iż nie akceptuje koncepcji tak zwanej odpowiedzialności zbiorowej, był aktem dużej odwagi cywilnej. Znajdujemy w jego biografii świadectwa niektórych osób stojących przed nim i mówiących podniesionym głosem, jak może mówić takie rzeczy, jak może właśnie on, które je przeżył osobiście? Odpowiadał: właśnie dlatego, że przeżyłem je na własnej skórze i mam świadectwa osób, które nie wchodziły do komór gazowych, zlorzecząc i przeklinając wszystko i wszystkich, a zwłaszcza Hitlera, ale z poczuciem głębokiej godności osobistej, dlatego mogę mówić w ten sposób z całym przekonaniem. Nie oznacza to negacji odpowiedzialności, ale oznacza, że rozpoznaje się wartość osoby⁴⁶.

Jeszcze za życia V. Frankla został powołany w Wiedniu Viktor Frankl Institut⁴⁷ (1992), który publikował przez 6 lat swoje pismo. Należą do niego między innymi zajmujący się logoterapią na świecie: Herbert Hunter, Giseler Guttman, Franz Vesely, Eugenio Fizzotti, członkowie rodziny Frankl: Gabriele Frankl, Eleonore Frankl, Katharina Vesely, członkowie komitetu naukowego: Javier Estrada, Robin Goodenough, Dawid Guttman, Mitry Leontiev, Elizabeth Lukas, Hiroshi Takashima. Istnieją ponadto pisma poświęcone logoterapii w Hiszpanii, Meksyku, Stanach Zjednoczonych, Argentynie, Japonii, Niemczech, Włoszech, Południowej Afryce, Austrii, Brazylii, Szwajcarii. Powstały także centra formacji logoterapeutycznej na wszystkich kontynentach.

Istotny jest także wpływ koncepcji V. Frankla na rozwój myśli psychologicznej w Polsce. Do pionierów tego kierunku, będąc jednocześnie tym, który wielokrotnie osobiście miał możliwość kontaktu i rozmowy z V. Franklem, należy

⁴⁶ Por. tamże, s. 72–73.

⁴⁷ Aktualnie wieści na jego temat wraz z bardzo bogatym zasobem archiwalnym o V. Franklu i logoterapii znajdziemy pod adresem internetowym: <http://logotherapy.univie.ac.at/e/indexe.htm>

K. Popielski⁴⁸, związany z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Jest on autorem wielu opracowań z zakresu logoterapii i związanego z nią kierunku psychologii. Do najważniejszych należą tu prace: *Człowiek – pytanie otwarte*, (Lublin 1987) i *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*, (Lublin 1993). Innym kontynuatorem myśli V. Frankla jest M. Wolicki⁴⁹, związany ze środowiskiem wrocławskim. Należy tu wymieść jego następujące pozycje z interesującej nas dziedziny: *Człowiek w analizie egzystencjalnej Viktora Emila Frankla* (Przemyśl 1986); *Egzystencjalno-analityczna koncepcja autotranscendencji i jej teologiczno-pastoralne aplikacje* (Przemyśl 1993); *Podstawy filozoficzne analizy egzystencjalnej i logoterapii* (Wrocław 2001). Kolejnym ośrodkiem, w którym jest poruszana problematyka związana z V. Franklem, jest Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu. Świadczy o tym chociażby napisana tam pod kierunkiem prof. K. Zamiary praca doktorska autorstwa A. Chojnak, zatytułowana *Idea autotranscendencji osoby w koncepcji osobowości V.E. Frankla* (2001)⁵⁰. Nie brakuje także odwoływania się do osiągnięć V. Frankla w pisanych pracach

⁴⁸ Popielski Kazimierz – pracownik naukowy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Instytutu Psychologii, a także prof. w Instytucie Gospodarki Turystycznej i Hotelarstwa PWSZ w Jarosławiu, Instytucie Pedagogiki AP w Siedlcach, oraz przy Katedrze Pedagogiki Specjalnej WSUPiZ w Rykach. W swoich badaniach interesuje się logoterapią, psychologią osobowości, psychologią społeczną, psychologią zdrowia, psychoterapią. Do najważniejszych pozycji nawiązujących do myśli V. Frankla należą: *Człowiek – pytanie otwarte. Studia z logoteorii i logoterapii*, (red.), Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1987; *Analiza poczucia sensu życia: Test Noo-dynamiki*, Lublin 1991; *Noetyczny wymiar osobowości – Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1994; *Eko-Stress*, Lublin 1995; *Człowiek – Wartości – Sens. Studia z psychologii egzystencji*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1996. Jest również autorem wielu artykułów w czasopiśmie polskich i zagranicznych z dziedziny logoterapii i analizy egzystencjalnej.

⁴⁹ Marian Wolicki – pracownik naukowy Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, kierownik katedry psychologii pastoralnej na tym Wydziale. Jest również wykładowcą psychologii w Instytucie Teologicznym w Przemyślu, oraz w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Przemyślu i Jarosławiu. Główne kierunki badań: psychologia ogólna, psychologia filozoficzna, współczesne kierunki psychologii, w tym szczególnie analiza egzystencjalna i logoterapia, psychologia osobowości, psychologia społeczna, psychologia małżeństwa i rodziny, psychologia religii. Do najważniejszych publikacji książkowych należą: *Człowiek w analizie egzystencjalnej Viktora Emila Frankla*, Przemyśl 1986; *Egzystencjalno-analityczna koncepcja autotranscendencji i jej teologiczno-pastoralne aplikacje*, Przemyśl 1993; *Relacje osoby a jej samorealizacja*, Przemyśl 1999; *Dojrzała osobowość, dojrzałe sumienie*, Wrocław 2000; *Podstawy filozoficzne analizy egzystencjalnej i logoterapii*, Wrocław 2001; *Wpływy filozoficzne w analizie egzystencjalnej i logoterapii*, Wrocław 2002.

⁵⁰ W rozprawie doktorskiej podjęte zostały dwa główne problemy badawcze. Pierwszy wyraża się w pytaniu o status koncepcji Frankla, to znaczy, czy mamy tu do czynienia z koncepcją naukową (psychologiczną) czy pozanaukową? Drugi problem badawczy można sprowadzić do pytania o specyfikę franklowskiej koncepcji człowieka, zwłaszcza w odniesieniu do psychologii humanistycznej w wersji organizmicznej. Więcej na ten temat por.: <http://bazy.opi.org.pl/raporty/opisy/dokhab/50000/d50485.htm>. (11 XI 2005). Owocem tych badań jest również książka: *Człowiek i sens. Frankla koncepcja autotranscendencji*, Poznań 2003.

czy artykułach z dziedziny psychologii, psychoterapii, formacji, pedagogiki czy teologii pastoralnej.

Propozycja V. Frankla pozostaje jak najbardziej aktualna. Jego myśli można jednak zarzucić to, iż brak w niej jakiejś wyraźnej propozycji formacyjnej. Usprawiedliwieniem z jednej strony może być fakt, iż sam Frankl nigdy nie miał zamiaru tworzyć własnej szkoły psychologicznej, chociaż wielokrotnie był o to proszony. Nieustannie podkreślał, iż jego zadaniem jest dostarczanie refleksji pomagających w odbudowaniu rzeczywistości. Należy uznać również i to, że w swoich opracowaniach teoretycznych nie był wzorem systematyczności i przejrzystości idei. Konsekwencją tego jest podział w środowisku spadkobierców jego idei. W ostatnich latach podjęto pewne próby koordynacji logoterapii na świecie, zwłaszcza z inicjatywy środowisk holenderskich, szwajcarskich czy austriackich, nie odniosły jednak one większego skutku. Powodem jak zwykle są problemy ekonomiczne, nieporozumienia personalne, czy też brak osoby o odpowiednim charyzmacie organizacyjnym.

Aktualne natomiast pozostaje jego głęboko humanistyczne przesłanie i wiara w człowieka jako osobę będącą wartością samą w sobie. Fundamentalnym jest też wiara w sens życia każdego człowieka i w jego osobiste zaangażowanie się w życie swoje i innych. Przywoływał tu często stwierdzenie Rabina Hillela, składające się z trzech stwierdzeń-pytań, które przez pryzmat logoterapii, można by przetłumaczyć następująco⁵¹:

1. Jeśli nie zrobię tego ja, kto to zrobi?
2. Jeśli nie zrobię tego teraz, to kiedy to zrobię?
3. Jeśli to zrobię tylko dla siebie, to kim jestem?

LIFE AS A CHALLENGE. CENTENARY OF VIKTOR EMIL FRANK'S BIRTH

Summary

Viktor E. Frankl, (1905–1997), was Professor of Neurology and Psychiatry at the University of Vienna Medical School. For 25 years he was head of the Vienna Neurological Policlinic. His *Logotherapy/Existential Analysis* came to be known as the „Third Vienna School of Psychotherapy”. Frankl received the degrees of Doctor of Medicine and Doctor of Philosophy from the University of Vienna. During World War II he spent three years at Theresienstadt, Auschwitz, Kaufering III and Türkheim. He held professorships at Harvard, Stanford, Dallas, and Pittsburgh, and was Distinguished Professor of Logotherapy at the U.S. International University in San Diego, California. Frankl has given lectures at 209 universities on all 5 continents.

His first article was published in 1924 in the *International Journal of Psychoanalysis* at the invitation of S. Freud. Frankl's 32 books were translated into 31 languages. His book *Man's Search*

⁵¹ Na temat tej wypowiedzi Rabina Hillela por.: Pirgè Avot, *Detti di rabbini con loro commenti tradizionali*, tłum. na język włoski Alberto Mello, Edizioni Qiqajon 1993, s. 69–70.

for Meaning has sold millions of copies and has been listed among „the ten most influential books in America”.

Through four decades Dr. Frankl made innumerable lecture tours throughout the world. He received honorary degrees from 29 universities in Europe, the Americas, Africa and Asia. He held numerous awards, among them the Oskar Pfister Award of the American Psychiatric Association and an Honorary Membership of the Austrian Academy of Sciences, and *Medicus Magnus* Medal and International Golden Star „Merit for Humanism” (Polish Academy of Medicine, 1997). His thoughts had an impact on the development of human psychology in Poland. Most known followers of his theory are K. Popielski of Lublin and M. Wolicki of Wrocław.

Frankl is the originator of the school of psychotherapy known as logotherapy, or existential analysis. Harvard’s eminent psychologist, the late Gordon W. Allport, called logotherapy “the most significant psychological movement of our day”. Logotherapy offers a potent weapon against the general malaise that gives rise to depression, despair, and addiction: the existential vacuum. Drawing upon his many years of professional practice and the concentration-camp experiences that helped shape his views, Viktor Frankl outlines such invaluable therapeutic techniques as inversion of intention, dereflection, and the use of paradox and parable, in addition to traditional analysis and drug therapy.

Logotherapy and Existential Analysis has been internationally recognized for decades as an empirically supported humanistic school of psychotherapy. Evidence for the growing significance of logotherapy includes institutes, societies and professorships in many countries of the world, as well as conferences and publications. The interconnected theory of Logotherapy and Existential Analysis has been internationally recognized for decades as an empirically supported humanistic school of psychotherapy.

Nota o Autorze: ks. prof. dr **ZBIGNIEW FORMELLA SDB** – absolwent Wydziału Nauk Humanistycznych UMK w Toruniu, członek *Associazione di Logoterapia e Analisi Esistenziale Frankliana*. Wykładowca na Wydziale Nauk o Wychowaniu Pontificia Universitas Salesiana (UPS) w Rzymie. Zajmuje się psychologią wychowawczą, komunikacją niewerbalną i psychopedagogiką skautingu.

Słowa kluczowe: Viktor Frankl, psychoterapia, logoterapia, psychologia